

Jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek

Napjainkban megváltozni látszik az emberiség történelmének azon paradigmája, amely szerint a felejtés természetes, az emlékezés pedig kivételes és értékes. A technológiai lehetőségek és a ráépülő alkalmazások megbontották az emlékezés és felejtés egyensúlyát, költségessé és technikailag bonyolulttá tették a felejtést, s ezzel közvetett módon csökkentik a nyugati demokráciák egyes alapértékeinek és jogainak érvényesíthetőségét, köztük az emberi méltóságét, a privacy-ét, az egyéni autonómiáét. Ebben a helyzetben az emlékezet-őrző intézményeknek, kiváltképp az archívumoknak kettős kihívással kell szembenézniük: egyfelől kezelniük kell az egyre növekvő adat- és dokumentumtömeget és meg kell találniuk új szerepüket a változó környezetben, másfelől fel kell készülniük a fenti helyzet szabályozási reakciójaként javasolt „jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek” érvényesítésére. Ez a tanulmány bemutatja a globális archívumi paradigma és az új jog potenciális konfliktusait, értelmezi az Európai Unió rendelettervezetének ide vágó rendelkezéseit, és felvázolja a gyakorlati lehetőségeket az archívumok és az archivisták szemszögéből.

Kulcsszavak: emlékezés, archívum, adatvédelem, Európai Unió, paradigma-váltás

Szerzői információ:

Dr. Székely Iván társadalmi informatikus, az adatvédelem és az információszabadság multidiszciplináris területeinek nemzetközileg ismert szakértője, az OSA Archívum főtanácsadója és a BME docense. Több nemzetközi kutatócsoport és több nem kormányzati szervezet tanácsadó bizottságának tagja. Kutatói érdeklődése és publikációi az információs autonómia, a nyilvánosság és titkoság, az emlékezés és felejtés, a magánélet, az identitás és az archivisztika területeire irányulnak.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Székely Iván. „Jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek”.

Információs Társadalom XIII, 3–4. szám (2013): 7–27.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIII.2013.3-4.1>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Székely Iván

Jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek

Emlékezés és felejtés: szabály vagy kivétel?

Végigpillantva az emberiség történelmén, az lehet a felületes szemlélő benyomása, hogy mindvégig az emlékezés volt a főszabály, hiszen az emlékezet biztosítja a kultúra átörökítését, az egyéni és csoportidentitás kialakítását, a kollektív tevékenységek végzését és fejlesztését, az állam és más erőszakszervezetek működését. A felejtés csak afféle zavaró tényezőnek, információkezelési hibának tűnhet ebben a felfogásban, mintha az emberiség mindvégig arra törekedett volna, hogy mindig mindenre emlékezzen.

Keveset gondolunk a felejtés szerepére és fontosságára, pedig az emlékezetőrzésnek (és az emlékezetőrző intézményeknek) leginkább egy olyan közegben van kiemelt szerepe, ahol a felejtés természetes, az emlékezés pedig kivételes és értékes. Ahogy Mayer-Schönberger (2009) elemzi nagy hatású könyvében, a *Delete*-ben, az emberiség eddigi életében, társadalmi, csoport- és egyéni szinten egyaránt, a felejtés volt a természetes, az emlékezés pedig erőforrásokat: időt, energiát, szakértelmet, technológiát, sőt, intézményeket igényelt. De nemcsak költséges volta tette az emlékezést értékessé, hanem az a folyamat is, ahogy a megőrzendő információt kiválasztották: ez pedig válogatást és értékelést igényelt. Intézményi szinten az eredeti válogatást és értékelést időszakonként újraválogatás és újraértékelés követi,¹ de hasonlóképpen jártunk el egészen a közelmúltig a személyes emlékeink megőrzésénél is.

Ez a helyzet megváltozni látszik, mind a számítástudomány véleményvezérei és az elkápráztatott társadalomtudósok által hirdetett nagyívű deklarációk szintjén, mind a hálózati üzleti modellek és a rájuk épülő marketinggépezet szintjén, mind pedig a modern információs és kommunikációs eszközöket használó egyének szintjén. A deklarációk és vizionárius jövőképek már a korai sci-fi irodalomban megjelentek, elég, ha H. G. Wells (1938) *World Brain*-jére gondolunk; Vannevar Bush 1945-ben publikált *Memex*

¹ A nemzetközi archívumi gyakorlatban ezt az eredeti válogatást angol szakkifejezéssel *appraisal*nak, azaz iratfelmérésnek, felbecsülésnek nevezik: ez az a folyamat, melynek során meghatározzák, hogy a dokumentumoknak van-e maradáno (archívumi) értéke (Pearce-Moses, 2005, p. 22.). Az *appraisal theory* fejlődése követte az archiválható dokumentumok mennyiségének növekedését, formai és tartalmi diverzifikálódását. Az archivisztika modern klasszikusa, Schellenberg (1956) például megkülönbözteti a dokumentumok bizonyító értékét és információs értékét, és meghatározza ezek kritériumait a felbecsülés szempontjából. Az *appraisal* különféle megközelítéseit és a digitális környezetben való alkalmazhatóságát jól foglalja össze a Nemzetközi Levéltári Tanács (International Council on Archives, ICA) „Guidelines”-ja (2003).

(memory extender) koncepciójából (Bush, 1945) pedig már korabeli fizikai illusztráció is készült, noha teljes funkcionalitását akkor még természetesen nem érthette el.² A mai vizionáriusok elképzelése szerint a korlátlan digitális tárolókapacitás, a korlátlan számítási teljesítmény és a korlátlan hálózati sűrűség eredményeképpen minden eddig rögzített információ afféle közműként fog keringeni a Föld körül, és bárhol, bármikor, bárki számára elérhetővé válik. Ehhez persze minden információt rögzíteni is kell. Léteznek is már demonstrációs eszközök, ilyen például a korai számítástechnika egyik úttörője, Graham Bell által idős korában használni kezdett MyLifeBits eszköz, amely életének „minden mozzanatát” rögzíti (Bell and Gemmel, 2007), vagy ilyenek a Steve Mann, a viselhető számítástechnika (wearable computing) úttörője által saját testére szervesen telepített vizuális információrögzítő eszközök.³ Az üzleti modellek és a kapcsolódó marketing azt sulykolják, hogy „több információ, jobb döntéshozatal”, „több információ, nagyobb hatékonyság”, általában minél több az információ, annál jobb, s ezek a szlogenek nemcsak a szakajtóban, hanem a mainstream médiában is visszaköszönek. Az internet információs szuperhatalmai azt ígérik, hogy ezentúl minden információ örökre megőrizhetővé és visszakereshetővé válik.⁴ (Ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy a sajtó más rovataiban időről időre tömeges adatvesztésekről is hallhatunk,⁵ ami furcsa ellentmondás az utópisztikus ígéretekhez képest.) A gyakorlati tapasztalatok szintjén pedig az átlagos számítógép- és okostelefon-használó azt veszi észre, hogy nincs ideje kiválogatni a fontosabb és jobban sikerült fotókat a rengeteg rögzített kép közül, nincs türelme szelektálni e-mailjeit, képi és szövegfájljainak átmeneti verzióit – inkább elteszi mind, és abban bíz, hogy majd egyszer lesz ideje átnézni őket, vagy jön egy még fejlettebb gépi segítség, amivel majd megoldja a válogatást és tájékozódást a megőrzött információ-tömegben.

Megjegyezzük, hogy e helyütt a nem felejtő „internetet” egységes entitásnak tekintjük témánk szempontjából, amely mintegy eltakarja előlünk a valós információőrző szervezeteket, eszközöket és technológiákat. A hálózaton természetesen szerverek, végberendezések és háttértárolók tömege gondoskodik az adatok tárolásáról és előhívhatóságáról, és működtetőiknek ugyanúgy meg kell oldaniuk a hosszú távú adatmegőrzést

² Bush elképzelése számos későbbi fejlesztést inspirált az információkezelés terén, vagy inkább számos fejlesztés fedezte fel korai előképét Bush víziójában. Noha ezek a késői értékelések elsősorban a *meglévő* információ jobb összekapcsolását és elérhetőségét célzó korai elképzeléseket hangsúlyozták (mint például ami a hypertext kifejlesztéséhez is vezetett), de ugyanilyen fontos Bush koncepciójában a történések állandó rögzítése és visszakereshetővé tétele – vagyis a külső rögzítésű emlékezet kiterjesztése, amit egy fejre szerelhető kamerával gondolt megvalósítani.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Steve_Mann

⁴ Ennek az elképzelésnek a legambiciózusabb, és egyben leggyakorlatiasabb példája az Internet Archive, amely több száz milliárd (a saját honlapján közölt adatok szerint 240, más források szerint 354 milliárd) weboldal archivált tartalmát tárolja és teszi elérhetővé a Wayback Machine szolgáltatásán keresztül (<http://archive.org/web/web.php>). Természetesen itt sincs szó „minden” információról és „öröklétről”, csupán egy hatalmas, folyamatosan bővülő adatbázisról, amelyet egy nonprofit magánkezdeményszerzés tart fent – dicséretéről lásd például Barsch (2013). A Google mindenütt jelenlévő adatmegőrző gyakorlatáról lásd például Foremski (2010) kritikusi írását, vagy az ironikus Googlism-ot (http://www.thechurchofgoogle.org/Scripture/Proof_Google_Is_God.html).

⁵ Ismertebb példák a közelmúltból: http://index.hu/tech/2011/02/28/eltunt_150_000_gmail-postafiak/, http://index.hu/tech/net/2009/03/10/a_facebook_elvesztett_egymilliard_fotot

problémáit, mint azoknak a szervezeteknek, amelyek mindent elkövetnek, hogy az általuk keletkeztetett és őrzött adatok (például üzleti titkaik, nemzetbiztonságilag érzékeny információik) ne hogy kikerüljenek az internetre – de ettől még hosszú távon meg akarják őrizni ezeket. A megőrző, a migráltatáson alapuló és az „információ az információról” típusú archiválási koncepcióknak számos már működő és vizionált változatát dolgozták ki az informatikusok és az archivisták, s ezek megvalósításához az adathordozók, az adattárolási eszközök és az adattárolási formátumok összehangolt működésére van szükség.⁶ A ma egyre jobban terjedő és üzletileg is ösztönzött felhőalapú szolgáltatások, és általában az elosztott tárolás hálózati formái méginkább eltakarják az emlékezetőrző intézményeket és technológiákat a felhasználó elől, és mintegy kiszervezik a digitális adatmegőrzés problémáit „a felhőbe”.

Vajon mi okozza ezt az alapvető változást, a technológia fejlődése (az olcsó tárolókapacitás, a digitális információfeldolgozás, a számítógépes hálózatok bővülése) vagy a társadalmi igény a mind több információ megőrzésére, visszakereshetőségére, elemezhetőségére? Nyilvánvalóan mindkettő, ahogyan az önálló diszciplínává nőtt Science and Technology Studies (STS) sugallja.⁷ Azonban az egyén szintjén – különösen a fiatal generációk, a digitális bennszülöttek esetében – úgy tűnik, hogy a technológiai és társadalmi fejlődés ideálisnak képzelt egyensúlyát megbontva a technológiai lehetőségek és a hozzá kapcsolódó érdekek mintegy egyirányú utcába terelik a felhasználót: egy érvényesülni akaró fiatalnak ma nincs más választása, minthogy a Facebookon bonyolítsa életének jelentős részét, és „az internet” nem felejtő memóriájára támaszkodik. De nincs sok választási lehetősége az adatintenzív szektorokban tevékenykedő szervezeteknek sem: a múltbéli adattömeg megőrzése, újraelemzése, adattárházak építése és adatbányászati módszerek alkalmazása versenyelőnyt nyújthat az üzleti szférában és hatékonyságnövekedést a kormányzati szektorban, és jól illeszkedik abba a technooptimista elképzelésbe, amely szerint a technológia alkalmazásával megoldhatók a társadalmi problémák.

Emlékezet persze sokféle van: a pszichológusok megkülönböztetnek rövid, közép- és hosszú távú emlékezetet, belső és külső rögzítésű emlékezetet, vizuális, auditív és fogalmi emlékezetet, procedurális és deklaratív emlékezetet. Mindannyian tapasztaljuk, hogy létezik egyéni és közösségi emlékezet; emlékképeink előhívásakor pedig mozgósítani tudjuk tényszerű, faktuális emlékezetünket és hangulati, érzelmi emlékezetünket egyaránt. Az örök emlékezet mai szószólói leginkább a hosszú távú, egyéni és közösségi deklaratív emlékezetre, azon belül is az adat alapú vagy dokumentum alapú emlékezetre gondolnak. Legfőképpen pedig gépi emlékezetre, vagy legalább is számítógéppel támogatott emlékezetre.

Az emberi és a gépi emlékezet azonban alapvetően különbözik egymástól. Az emberi emlékezet látszólag tökéletlen, gyakran téved, az idő előrehaladtával változik, egyes események, tények, vélemények fontossága átértékelődik. Azonban éppen ezért *tökéletesen emberi*, éppen ezért alkalmas arra, hogy érzelmeket, implicit emlékeket, kulturális

⁶ Az elektronikus adatállományok közép- és hosszú távú archiválásáról lásd bővebben Székely (2008).

⁷ Az STS olyan interdiszciplináris tudományterületnek tekinthető, amely azt vizsgálja, hogy a társadalmi, politikai és kulturális értékek hogyan hatnak a tudományos kutatásra és a technológiai innovációra, és ez utóbbiak hogyan hatnak a társadalomra, a politikára és a kultúrára, lásd <http://www.stswiki.org>

értelemben hozzáadott értékeket is magába foglaljon. Az emberi emlékezetet természetesen számos emlékezetőrző technika (pl. szóbeli ismételtetés, írás, festés) és ezek tárgyi megjelenési formája (naplók, figurális ólomüveg ablakok, könyvek, iratok stb.) támogatja és támogatta a történelem folyamán. Mivel a gépi emlékezet – amennyiben humán eredetű emlékképek tárolásáról van szó – a hagyományos napló vagy jegyzetfüzet korszerűbb és pontosabb változatának is tekinthető, hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy csupán a pontosságban és a kényelemben történt változás. Többről van azonban szó: a géppel rögzített információk valóságtartalmában jobban bízunk, mint a humán emlékezetben, ezért a humán emlékezet fontossága fokozatosan leértékelődik a fejlett országok számítógéphasználoi körében.

Változó szerepek, várt és váratlan következmények

A világ fejlett országaiban élők, közülük is elsősorban a fiatalabb generációk tagjai, egyre inkább a géppel előhívható információkra támaszkodnak munkájuk és szabadidejük eltöltése során. Azt tapasztaljuk, hogy az emberek elfelejtnek számolni, elfelejtik az adatokat, helyszíneket, eseményeket, hiszen tudják az elérési útvonalat – vagy ha nem is tudják, valami hasonló funkciójú információt mindenképpen találnak. Konzervatív tanárok gyakran korholják diákjaikat azért, mert azok nem jegyeznek meg semmit, csak azt, hogy a keresett információ *hol* található meg, sőt – szélsőséges kritika szerint – „még gondolkodni is elfelejtnek”, hiszen készen kapják a keresett információt. Ha ezekkel a kritikai nézetekkel nem is azonosulhatunk teljes mértékben, az bizonyos, hogy az emlékezetünk fokozott mértékben függ a külső rögzítéstől és visszakereshetőségtől.

Ezzel párhuzamosan megváltoztak az emlékezet szerteágazó területének szereplői és szerepük fontossága is. Korábban az emlékezés tudománya a pszichológia és a rokon tudományok művelőinek monopóliuma volt, a gyakorlati emlékezés letéteményesei pedig a bölcsek, a tanítók voltak. Ha intézményesült formában volt szükség az elraktározott információ előhívására, akkor az irattárosok, levéltárosok, könyvtárosok szerepe megkerülhetetlen volt.⁸ Ma az informatikusok szerepe megkerülhetetlen, azoké a szakembereké, akik megtervezik az információtárolási rendszereket, a számítógépes alkalmazásokat, és azoké, akik mintegy információs brókerként láthatatlanul meghatározzák a felhasználók keresési stratégiáit, információs értékrendjét. Korábban az emlékezetőrzés eltárgyasult letéteményesei, afféle hiteles helyei az emlékezetőrző intézmények – múzeumok, könyvtárak, levéltárak – voltak, ma egyre inkább a számítógép vagy „az internet”, amely elfedi a laikus felhasználó elől a valós információőrző kilétét. Kis túlzással: manapság ami nincs fent az interneten, az nem is létezik. Az elérhetőség,

⁸ Kecskeméti Károly (Charles Kecskemeti), a nemzetközi levéltáros szakmai közélet évtizedeken át meghatározó alakja szerint a könyvtári demokrácia közvetlen, míg a levéltári demokrácia lényegében közvetett: minden egyes könyv önálló, értelmes egység, amelynek van szerzője, kiadója, dátuma, tartalomjegyzéke és hivatkozásai, míg a levéltári dokumentumok esetében egy-egy irat önmagában nem értelmezhető, ha nem ismerjük keletkezésének kontextusát. A referenz levéltáros szerepe így megkerülhetetlen, ám a gyakorlatban a referenz könyvtárosok is információbrókerként közvetítenek a könyvek és potenciális olvasói között.

a gyorsaság, a kényelem felértékelődött az információ értékével, pontosságával, megbízhatóságával szemben.

Vitathatatlan érték, hogy e változások során a fejlett országok polgárai számára az információk hozzáférhetősége demokratizálódott, kiváltságok, információs monopóliumok szűntek meg vagy gyengültek meg. Azonban ezek a fejlemények nemcsak pozitív következményekkel jártak, legalább is a nyugati demokratikus jogállamok értékrendje szempontjából, hanem negatívakkal is – olyanokkal, amelyek éppen azon alapértékek némelyikének az érvényesítését nehezítik meg vagy akár teszik gyakorlatilag lehetetlenné, amely értékek talaján a jelenlegi fejlődés végbement, és amely értékeket e társadalmak polgárai szeretnének tartósnak tekinteni.

A nem felejtő internet a tudományos és technikai információk terén is okozhat problémákat: az internethasználó elavult, téves, jelenlegi megítélésünk szerint elfelejtendő vagy megváltoztatható információkhoz juthat, amelyek relevanciája, minősége kérdéses. Természetesen léteznek tudomány- vagy technikatörténeti szempontból érdekessé váló „elavult” információk is, azonban ezek az információk a digitális környezetben gyakran megkülönböztethetetlenek a kurrens információktól. Problémákat okozhatnak a kontextusukból kiragadott vagy más kontextusba helyezett információk, ami ugyan egyfelől a felhasználói kreativitás egyre táguló univerzumát hozza létre, másfelől viszont nehézséget okoz az információk eredetiségének, megbízhatóságának, aktualitásának és teljességének megítélésében – legalább is ott, ahol ez egyáltalán fontos. Az internet mint kimeríthetetlen információforrás és emlékezőgép serkenti az információkeresés illuztratív használatát: „a Google-ban mindenre van példa” (és természetesen mindennek az ellenkezőjére is).

A problémák azonban még inkább az azonosítható egyénekről, csoportokról szóló információk terén jelentkeznek. A számítógép- és internethasználók százmilliói abban a naiv hitben használják az egyre újabb és divatosabb alkalmazásokat, hogy urai az általuk közölt vagy róluk szóló információknak; azt gondolják, hogy ők határozzák meg, kivel osztják meg információikat, és ők határozzák meg, mit látnak az internetes világból. A valóságban egy buborékból, a „filter bubble”-ból látják a külvilágot,⁹ a saját információik sorsát pedig sem átlátni, sem érdemben befolyásolni nem képesek. Ennek eredményeképpen egyes egyének és szervezetek kezében megnő a mások befolyásolásának képessége, s ezzel észrevétlenül megváltozik az információs hatalom eloszlása, jelentős tömegek számára beszűkül a tájékozott választás lehetősége, csökken a személyes autonómia, és ezen belül az információs autonómia¹⁰ tere. Kiüresednek a privacy-val

⁹ Ahogy Eli Pariser (2011), a *The Filter Bubble* című könyv szerzője elemzi – és ahogy a Technology, Entertainment, Design (TED) előadássorozatban közérthetően el is magyarázza (http://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles.html) – korábbi internethasználati profilunk alapján egy szűrt világot látunk, amely lényegesen különbözhet a más felhasználók által látott világtól. A nem felejtő internet tehát emlékezik szokásainkra, és ezek alapján határozza meg azt, hogy „mit keresünk”. Lásd még <http://www.thefilterbubble.com/>

¹⁰ Információs autonómián azt értjük, hogy az egyén főszabályként szabadon határozhatja meg a saját magáról szóló adatok sorsát, és szabadon határozhatja meg, hogy a külvilág információiból mit kíván befogadni, ugyanakkor hozzáférhessen a döntéseihez szükséges releváns információkhoz.

kapcsolatos információs jogok,¹¹ amelyeket csak elméletben érvényesíthetnek a hálózati szolgáltatások használói.

Ahogy a szerző egy korábbi esszéjében (Székely, 2010) elmélkedik, nemcsak a humán emlékezőművészek boldogtalanok, akik képtelenek megszabadulni emlékeiktől, a megjegyzett szövegektől, képektől, matematikai képletektől, hanem azok a társadalmak is boldogtalanok lennének, amelyeknek mindenkor szembe kellene nézniük múltjuk minden egyes lényeges és lényegtelen mozzanatával.

Az örök emlékezet egyúttal a zéró tolerancia társadalma felé vezető út egyik eszköze is: ha mindenkiről minden információ bármikor, bármilyen kontextusban előhívható és felhasználható, akkor csupán ennek lehetősége is korlátozza az egyént szabad választásban és viselkedésében,¹² az információs túlhatalommal rendelkező fél pedig az elvárt vagy megkövetelt viselkedéstől való legkisebb eltérést is szankcionálhatja.

Míndezen a fejlemények különféle válaszokat generáltak a társadalomtudományok, az információs technológia, a közvélemény, a civil mozgalmak, a szabályozás területén. A jogi válaszok talán legjelentősebbike az Európai Unió új adatvédelmi rendelettervezete¹³ (European Commission, 2012) és az abban szereplő új nevesített jog, az elfeledtetéshez és a töröltetéshez való jog (right to be forgotten and to erasure – az angol nyelvű szakirodalomban terjedő rövidítésével a továbbiakban: RTBF).¹⁴

Emlékezetőrző intézmények

Az emlékezetőrző technikák sokfélesége (cselekvések ismétlése, verbális ismételtetés, írás, képi ábrázolás stb.) és az ezek gyakorlását rendszeresítő rítusok és helyszínek a történelem során kitermelték az emlékezetőrzés intézményes formáit, közelebbről azokat a modern értelemben vett intézményeket, amelyek felelősek a külső rögzítésű emlékezet megőrzéséért és visszakereshetőségéért. Ma ezen intézmények jellemzően közintézmény formában működnek, közülük is a legismertebb a múzeum, a könyvtár és a levéltár.¹⁵ A laikus megkülönböztetés szerint a múzeumok tárgyakat, a könyvtárak köny-

¹¹ A szerző osztja azok véleményét, akik szerint a modern információs társadalomban az információs jogok *tartalmitlag* az alapvető emberi jogok közé sorolhatók, mivel ezek érvényesülése alapvetően meghatározza az egyén életviszonyait, illetve a jogok más alapvető jogok érvényesülésének feltételét képezik.

¹² A német szövetségi alkotmánybíróság (1983) híres ítéletében, amelyben még a nem felejtő internet korszaka előtt lefektette az információs önrendelkezés elvi alapjait, kifejti, hogy ha a polgárok nem látják át, hogy kommunikációs partnereik milyen információk birtokában vannak róluk, korlátozva vannak cselekvési szabadságukban.

¹³ E fejezet írásának idején a rendelettervezet még csak javaslat formában létezik (http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf), az Európai Parlamenthez pedig több mint háromszáz módosító indítvány érkezett eddig (kitűnő összefoglalóját lásd a LobbyPlag weboldalon, <http://lobbyplag.eu/map>), eközben az adatipar lobbistái hatalmas nyomást gyakorolnak a tervezett rendelkezések gyengítése érdekében, vezető európai tudósok pedig értelmző állásfoglalást adtak ki a tervezett rendelkezések védelmében (<http://dataprotectioneu.eu/>).

¹⁴ Ahogy később kifejtjük, voltaképpen nem új jogról van szó: elemei már a korábbi európai uniós és nemzeti adatvédelmi szabályozásban is szerepeltek, most azonban a jog szimbolikus nevet is kapott, erősebb végrehajtási szabályokkal párosulva.

¹⁵ Természetesen más intézmények vagy intézményesült gyakorlatok is szakosodtak az emlékezetőrzésre, ilyenek például a temetők vagy más emlékhelyek, és – ha nem is fő funkcióként – az emlékezetőrzés tradicionális letéteményesei az oktatási intézmények és az egyházak is.

veket és más kiadványokat, a levéltárak pedig egyedi dokumentumokat őriznek. Noha múzeumok is őriznek tárgyi értékű iratokat (gondoljunk csak a British Museum mezopotámiai cserépirataira), könyvtáraknak is gyakran van kéziratgyűjteménye (a francia nemzeti könyvtár vagy a Leideni Egyetem könyvtára csak néhány a sok jelentős közül), és levéltárak is őrizhetnek archívumi jelentőségű tárgyakat (ilyenek például az OSA Archívumban őrzött szamizdatkészítő berendezések), ez a megkülönböztetés alapszinten még megállja a helyét. A határok azonban egyre inkább elmosódnak, főként a tömegessé váló digitalizálás következményeképpen, ami formátumát tekintve egységesíti a digitalizált objektumokat.

Közös mindhárom intézményben az is, hogy az általuk őrzött, különböző formában rögzített emlékeket ma más célra használjuk, mint amire eredetileg szolgáltak. Különösen szembetűnő ez az archívumok esetében: az általuk őrzött dokumentumok általában nem eleve a nemzeti emlékezet vagy a globális kultúra gazdagítására születtek, hanem a mindennapi életviszonyok bonyolítására, de a mai helyi vagy távoli hozzáféréssel kutató levéltárhasználó ezekből egészen más, tudományos vagy laikus következtetéseket vonhat le, más kontextusba helyezheti a rögzített információkat, újabb információkkal kombinálva pedig újabb és újabb következtetéseket vonhat le belőlük vagy újabb információkat állíthat elő.

Az intézményi határok azonban meglehetősen tartósnak bizonyulnak, többek között a szakmai kultúrák szakosodása miatt is. Az Egyesült Államokban például a records management, vagyis a kurrens iratok kezelése elkülönül az archivista szakmától, irodalmában, terminológiájában, szakmai szervezeteiben egyaránt. Nem hagyva figyelmen kívül a records management és a levéltári gyakorlat hosszabb távon elkerülhetelen konvergenciájának folyamatát, aminek ugyancsak a digitális vagy digitalizált dokumentumok használatának általánossá válása a legfőbb ösztönzője, a következőkben elsősorban az archívumokkal, vagyis a dokumentumok tartós megőrzésére szakosodott intézményekkel foglalkozunk.¹⁶

Az archívumok változó szerepe

Ha a fejlett információs társadalom utópiájában a hálózatosított világ nem felejt, és minden információt örökre megőrzünk és elérhetővé teszünk, akkor feltehető a kérdés: mi szükség van archívumokra és más emlékezetőrző intézményekre? Ezt a kérdést mind a posztmodernista teoretikusok, mind a feltörekvő technológiák vizionáriusai felteszik. Úgy gondolják, hogy az információs társadalomban az élet maga az archívum, mindenki saját életének archivistája, az eddigi emlékezetőrzésre szakosodott intézmények pedig

¹⁶ Az „archívum” fogalomnak tulajdonképpen nincs nemzetközileg egységes értelmezése: vannak kultúrák, ahol az éppen nem használt kurrens dokumentumok és a félkurrens dokumentumok tárolási helye is az „archívum”, míg máshol csak a nem-kurrens (és az iratfelmérési és kiválogatási folyamaton átesett, a hosszú távú megőrzésre szakosodott intézménynek átadott) dokumentumok tároló helyét nevezik „archívumnak”. A terminológiai egységesítés érdekében az ICA javaslata szerint a kis kezdőbetűvel írt „archives” az összetartozó dokumentumok összességét jelenti, míg a nagy kezdőbetűvel írt „Archives” az archívumi intézményt jelöli, lásd Council of Europe (2000), in Kecskeméti és Székely (2005, p. 52).

csak átmeneti jelenségek az emberiség kulturális fejlődésében. Az archivista szakma viszont, bármennyire is tudatában van az új kihívásoknak, inkább a kontinuitást hangsúlyozza, mint például Gilliland-Swetland (2000), azt sugallván, hogy az archívum örök, és implicit módon örök az archivista szakmája is. Az archivisztika azon teoretikusai is, akik a változásokat hangsúlyozzák, sőt paradigmaváltásról írnak, például Cook (1997) vagy Hofman (1998), az archívum mint intézmény létét nem kérdőjelezzik meg.

A jelenkor mindig egy sajátos kulturális rövidlátással szemléli a múltat (vagyis az emberi emlékezet lényegi sajátosságainak megfelelően átértékeli és saját jelenlegi kontextusába helyezi azt), ezért hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy átfogó változások, paradigmaváltások mindig csak ma történnek: a múlt egységes egész, ami most megváltozik. Hofman (1998) többek között az archívumok proaktivitását, szervezeti monopóliumuk megszűnését hangsúlyozza ebben a folyamatban, Cook (1997) pedig egyenesen az archívumok létükének megváltozásáról ír.¹⁷

John Ridener (2009) azon kevés szerző közé tartozik, akik az archívumok történelmét nem tekintik lényegileg egységes egésznek, és könyvében jellegzetes periódusokra, paradigmákra osztja a 19. század végétől a 21. század elejéig terjedő időszakot.¹⁸ Noha vizsgálatának fókuszában nem maguk az archívumok állnak, hanem a levéltárelmélet (archival theory – ezen belül is az appraisal theory), megállapításai természetesen nem függetlenek az archívumi intézmények és az archivisták szerepének, funkcióinak változásaitól.

Székely (2007) négy, egymást felváltó világgépet különít el az archívumok több ezer éves történetében: a jogbiztosító, a nemzeti, a publikus és a globális paradigmát, abból a célból, hogy megkülönböztesse ezeket az elsődleges célok, a kulcsintézmények, a szakemberek, a célközönség és az alkalmazott információk szempontjából. Az **1. Táblázatban** leegyszerűsített formában mutatjuk be a négy paradigma legfontosabb jellemzőit. Láthatjuk, hogy a globális paradigmában az elsődleges cél a globális hozzáférhetőség biztosítása, a célközönség súlypontja áthelyeződik az internethasználókra és a laikusokra, kiterjesztett értelemben a szolgáltató válik kulcsintézménnyé, a kulcsszakember pedig nem a hagyományos értelemben vett archivista, hanem az informatikus, illetve az információbróker.

¹⁷Érdekes kérdés, hogy a posztmodern kritikai levéltárelméletek megközelítését, amely az archivista szubjektív felelősségét, a társadalmi és kulturális emlékezet pluralizmusát, az archívumok társadalmi beágyazottságát hangsúlyozza, miként befolyásolja a korlátlan időtartamú és kapacitású digitális emlékezzettel kezegető információs társadalom víziója.

¹⁸Ridener paradigmái: a Consolidation, a Confirmation and reinforcement, a Modern és a Questioning (magyarul talán: a megszilárdító, a megerősítő, a modern és a megkérdőjelező paradigma).

1. táblázat:
A négy archívumi világtépel (Székely, 2007)

<i>A paradigma neve</i>	<i>Előadleges vagy új cél</i>	<i>Kulcs-intézmény</i>	<i>Tulajdonos</i>	<i>Használat, célközönség</i>	<i>Kulcs-szakember</i>	<i>Hatás, kulcsmozgásmat</i>	<i>Problémák</i>	<i>Korszak</i>
Jogbiztosító	jogok, birtoklás, hatalom, származás igazolása	magánlevéltár	a létrehozója	az uralkodó, a tulajdonos (és hivatalnokai)	írnok	titikosság	az archívum sértülékenység	Kr. e. ~3000 -tól
Nemzeti	a kollektív emlékezet megőrzése, a történelemtudomány támogatása	közlevéltár	az állam	hivatalnokok, történészek	tudós, politikus, bürokrata	íratkoncentráció, -rendezés	a provenienciamegőrzése, a kontextus megtartása	18. sz.-tól (francia forradalom)
Publikus	nyilvánosság, a nagyközönség szolgálata	„nyilvános levéltár”	a „köz”	hivatalnokok, történészek, értő vagy érintett nagyközönség	levéltáros	nyilvános olvasótermek, szolgáltatások	hozzáférési korlátozások	második vh.-tól
Globális	globális hozzáférhetőség	információs szolgáltató	„szabad”	internethasználók, laikusok	informatikus, információbróker	„mindent” archíválni, digitalizálni, „örökre” megőrizni	kontextus, mennyiség/minőség, digitális dokumentumok megőrzése	~2000-től

A mai modern archívumok valahol a publikus és a globális paradigma határán állnak, ahol olyan kihívásokkal kell megküzdeniük, mint a „records” és az „archives” (vagyis a kurrens és nem-kurrens dokumentumok) konvergenciája, a papír alapú, a digitalizált és az elektronikus formában keletkezett dokumentumok közös kezelése, a laikus felhasználók tömeges távoli hozzáférési igénye, a levéltári jog és az információs jog interferenciája.¹⁹ A kihívások legújabbika pedig az új jog, az RTBF érvényesíthetőségének biztosítása.

Az RTBF és az új archívumi világkép

Az elfeledtetéshez és az adattörléshez való jog az emlékezetőrző intézmények és technikák által megőrzött és visszakereshetővé, újrafelhasználhatóvá tett számos információ típus közül egy sajátos típusra, a személyes adatokat tartalmazó információkra vonatkozik, ezért a következőkben mi is erre a területre szűkítjük vizsgálódásunkat.

A személyes adat definíciója az EU jelenleg hatályban lévő irányelve szerint²⁰ (European Commission, 1995) „az azonosított vagy azonosítható természetes személyre vonatkozó bármely információ”.²¹ Ez egy igen általános meghatározás, amelynek érvényességi területét nem könnyű megállapítani. Az mindenesetre következik belőle, hogy a döntő kritérium nem az adatok típusa, hanem a kapcsolatba hozhatóság: bármely adat lehet személyes, ha egy azonosított vagy azonosítható (élő) személlyel kapcsolatba hozható. Az azonosítható személy pedig olyan személy, „aki közvetlen vagy közvetett módon azonosítható, különösen egy azonosító számra vagy a személy fizikai, fiziológiai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy társadalmi identitására vonatkozó egy vagy több tényezőre történő utalás révén”.

E helyütt nincs terünk részletesen elemezni a definíció tartalmát, határait és problematikus elemeit, de annyit megemlítünk, hogy mind az azonosíthatóság, mind a kapcsolatba hozhatóság olyan fogalom, amelynek pontos tartalmát csak a joggyakorlat alakíthatja ki. Mindaddig a legalaposabb jogi állásfoglalás az ún. 29-es Munkacsoporttól²² (Article 29 Working Party, 2007) született, amely példákkal illusztrálva elemzi a definíció tartalmát, és értelmezi négy fő alkotóeleme („bármely információ”, „vonatkozó”, „azonosított vagy azonosítható”, és „természetes személy”) szerint. A személyes adat fogalom értelmezése azonban köznyelviileg változó, egyesek csak a személyazonosító („személyi”) adatokat tart-

¹⁹ Az archívumok szerepének megítélésénél azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a hosszú előtörténettel rendelkező archívumi intézményeknek, például a nemzeti archívumoknak, nem csupán a ma keletkező digitális dokumentumok kiválogatása, megőrzése és feldolgozása a feladata, hanem a korábbi történelmi időszakok – más iratbecslési elvek alapján gyűjtött – dokumentumainak további hosszú távú prezerválása és kutathatóvá tétele is.

²⁰ Tanulmányunkban a személyes adatok kezelésének európai modelljét vesszük alapul, nemcsak azért, mert az RTBF is a készülő új európai adatvédelmi szabályozásban került kodifikálásra, hanem azért is, mert az Európai Unió és az Európa Tanács – következőképpen a két szervezet tagállamai, köztük Magyarország is – szigorúbb normákat szabnak a személyes adatok kezelésére, mint a világ más régióinak jogrendszerei, s így amelyek adatkezelő megfelel ezeknek a normáknak, megfelel más jogrendszerek adatvédelmi előírásainak is.

²¹ 2. cikk (a) pontja.

²² A Munkacsoport (Article 29 Data Protection Working Party) tanácsadó testület, amelyet az EU adatvédelmi irányelve állított fel (European Commission, 1995).

ják személyes adatoknak, mások pedig csak az érzékeny, „védendő” személyes adatokat, a nevet, lakcímet például nem. A levéltári szakma sem mentes ezektől a téves értelmezésektől, sőt a fogalom átfogó tartalma a jogászok közül is csak egy szűk réteg számára tűnik ismertnek.

Hol fordulhatnak elő akkor személyes adatok az archívumi gyarkolatban? Sokkal több helyen, mint gondolnánk. Ha eleve ki is szűrjük az archívumi stáb tagjaira, a donorkorok személyére, a kutatókra és más közreműködőkre vonatkozó személyes adatokat, és csak az archívum által őrzött dokumentumokban szereplő személyes adatokra koncentrálunk, akkor is szinte áttekinthetetlen azon adatok köre, amelyek alapján egy személy azonosítható „fizikai, fiziológiai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy társadalmi identitására vonatkozó egy vagy több tényezőre történő utalás révén”. Nemcsak nevekről, születési adatokról, társadalombiztosítási azonosítókról van tehát szó: ha egy személy például az egyik dokumentumban név szerint van említve, a gyűjtemény egy másik darabjában pedig csak családi kapcsolatai alapján (például, hogy egy másik személy szülője vagy házastársa), a kapcsolat már az archívumon belül is egyszerűen helyreállítható. Ha egy meg nem nevezett személy az életútjának jellemzőivel, egy szervezetben betöltött funkcióival szerepel a dokumentumokban, akkor természetesen név és lakcím nélkül is könnyen beazonosítható. Ez egyúttal az anonimizálás korlátait is mutatja: nem elég, ha az archivista kitoról egy nevet a dokumentum kutatói másolatából, a többi adatból vagy a többi kapcsolódó dokumentumból, avagy a külvilágból megszerezhető további információkból kiderül az illető kiléte, vagyis a kapcsolatba hozhatóság megteremthető vagy helyreállítható.

Az adatvédelmi rendelettervezet multinacionális ellenzői, akik adatkereskedelmi érdekeik védelmében lobbiznak a tervezett szabályozás ellen, azt az álláspontot képviselik, hogy az anonimizált adatok nem személyesek, ezért nem is vonatkozhatnak rájuk az adatvédelmi jogi és etikai szabályok. A rendelettervezet preambuluma szerint „Az adatvédelmi elvek nem vonatkoznak az olyan adatokra, amelyeket oly módon anonimizáltak, hogy az adatalany többé nem azonosítható” (23. szakasz). Az informatikai szakma azonban nyilvánvalóvá tette az úgynevezett de-anonimizálás könnyű megvalósíthatóságát, ami újból lehetővé teszi az adatok és az érintett személyek összekapcsolását.

Van-e akkor egyáltalán határa a kapcsolatba hozhatóságnak? Az archívumi elmélet és gyakorlat egyaránt adós ennek a kényes kérdésnek a tisztázásával. Az adatvédelmi hatóságok és az adatvédelmi teoretikusok között vannak, akik inkább a kapcsolatba hozhatóság abszolút voltát hangsúlyozzák, és vannak, akik a relativista felfogást követik, és valamilyen határt szabnak a kapcsolatba hozhatóság értelmezésének. Végletes felfogás szerint ugyanis a világ összes adata valamilyen bonyolult úton kapcsolatba hozható élő természetes személyekkel, így a világ összes adata személyes adat lenne, amelyre vonatkoznának az adatvédelmi szabályok. Ez nyilvánvalóan abszurd helyzeteket eredményezne, és egyúttal komolytalanná tenné az adatvédelmi rendelkezések végrehajtását.

Ráadásul egy adat nem csak egyetlen személyre vonatkozhat, ugyanaz az adat vonatkozhat egy házaspárra, egy családra (amelynek ismertek a tagjai), egy iskolai osztály tagjaira, egy baráti társaságra stb. Hasonlóképpen, egyetlen személyre számos adat vonatkozik, még egyetlen levéltári dokumentumban is, vagyis nem egy-az-egyhez megfeleltetés van a személyek és a személyes adatok között. Az azonban bizonyos, hogy vannak adatalanyok, akikkel bizonyos adatok kapcsolatba hozhatóak, ezáltal ezek az adatok az ő személyes adataik, amelyekkel kapcsolatban jogaik vannak.

A javaslat formájában létező új jog, az RTBF lényege: az adatalany követelheti, hogy az adatkezelő törölje személyes adatait és tartózkodjék az ilyen adatok további terjesztésétől.²³ E jog érvényesítésének természetesen vannak feltételei, részletszabályai, és vannak az adatkezelőkre vonatkozó kötelezettségei is, de a lényeg a töröltethetőség, illetve – amit szimbolikus elnevezése is kifejez – „a jog ahhoz, hogy elfelejtsenek”. Vajon nincsen-e ez a jog ellentétben az archívumok közös alapfeladatával alapvető szellemében? Nincsen-e ellentétben a globális archívumi paradigma lényegével, amely egyre több információ megőrzésére és globális elérhetőségére irányul? Nincsen-e ellentétben a hatályos információkezelési, levéltári jogszabályokkal?

Az archívumok mindenesetre meglehetősen aggodalommal vették az új jog tervezetének hírért. Válaszképpen születtek szakmailag megalapozott állásfoglalások, mint például Anglia, Wales és az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltárának javaslatai, amelyeket még a rendelettervezet nyilvánosságra hozatala előtt az Európai Bizottság illetékesével folytatott konzultációjában fogalmazott meg (European Commission, 2011), és születtek inkább emocionálisnak mondható válaszok is, mint a Francia Levéltárosok Szövetségének az Európai Parlamenthez címzett petíciója (Association of French Archivists, 2013), amelyet több mint ötvenezren írtak alá a levéltáros szakmából.

Az RTBF helye a jogrendszerben

A „jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek” nem egyedülálló, afféle *sui generis* jog, hanem az adatvédelemmel kapcsolatos jogok része, és mint ilyen lesz része az uniós jogrendszernek, illetve a nemzeti jogrendszereknek is. Ezért – még ha érthetőek is a látványos tiltakozások mögötti érdekek és az őszinte kultúraféltés is – politikai deklarációk helyett érdemes elemezni a jog valós tartalmát, más jogokkal és jogszabályi rendelkezésekkel való összefüggéseiben, nem pedig környezetéből kiragadva és szimbolikus elnevezéséből aszszociálva valós tartalmára. Ahogy egy komment fogalmaz az USA-beli alapítású International Association of Privacy Professionals (IAPP) weboldalán²⁴ olvasható, hangzatos című „Will the Right To Be Forgotten Lead to a Society That Was Forgotten?” (Az elfeledtetés joga elfeledett társadalomhoz vezet?) cikkre reagálva, „Hasznosabb lenne a tényleges javaslatlattal foglalkozni, mint a túlságosan tág elnevezésével”.²⁵

Először is, az RTBF célja nem a tudományos kutatásnak vagy a történelmi múlt megőrzésének korlátozása. Elsődleges célja a kurrens adatkezelésekben az információs technológia, a hálózati kapcsolatok, a tárkapacitás, az adatelemzési módszerek fejlődése és a hálózati marketing általánossá válása által kialakított gyakorlat közegében a személyes adatok felhasználhatóságának korlátozása, illetve az, hogy jogokat és eszközöket adjon az

²³ European Commission (2012), 17. cikk 1. pontja. A 2013. májusában nyilvánosságra hozott, egységes szerkezetbe foglalt tervezet (European Commission, 2013) szövegezése az adatkezelők kötelezettségét már hangsúlyosabban tartalmazza: „Az adatkezelő köteles haladéktalanul törölni a személyes adatokat, és az adatalany joga van haladéktalanul törölni a személyes adatokat.”

²⁴ <https://www.privacyassociation.org/>

²⁵ Irina Raicu hozzászólása, 2013. május 15., https://www.privacyassociation.org/privacy_perspectives/post/will_the_right_to_be_forgotten_lead_to_a_society_that_was_forgotten

adatalanyok kezébe, s így valamelyest javítson a felbillent információs erőegyensúlyon az információs rendszerek szolgáltatói és felhasználói között. Természetesen a jövőbeli történelmi adatok egyik forrását a mai személyes adatok képezik, azonban a késői kutatók érdeklődésének kielégítése, a késői korok történelmi ismereteinek biztosítása egyfelől nem járhat a ma élők jogainak aránytalan korlátozásával, másfelől a célok részben elérhetőek az adatalanyok információs jogainak csorbítása nélkül is.

Másodszor, az RTBF alkalmazásának konkrét feltételei vannak. Az adatalany csak akkor követelheti adatainak törlését, ha (a) az adatkezelés célja megszűnt, (b) az adatalany visszavonta a hozzájárulását és az adatkezelésnek nincs más jogalapja, (c) az adatalany tiltakozik adatainak kezelése ellen, és nincs túlnyomó jogi alap az adatkezelés folytatására, (d) az adatkezelés jogellenes, (e) az adatok törlése az adatkezelő jogi kötelezettsége.²⁶ Látható, hogy a feltételek körülhatároltak, és még a feltételeknek is vannak kivételei, korlátai. Ha az archívumok szempontjából nézzük a feltételeket, az (a) esetben az archívumi intézmények nyilvánvalóan (történeti) archívumi célból vesznek át személyes adatokat tartalmazó dokumentumokat, s a cél feltehetően nem szűnik meg az adatok archívumi kezelése során – vagy ha mégis, akkor az archívum selejtezzi a permanens értéket nem képviselő iratokat. A (b) eset gyakorlatilag nem is vonatkozik az archívumokra, hiszen a személyes adatok archívumi kezelésének jellemzően nem az adatalanyok hozzájárulása a jogalapja. A (c) eset – részletszabályok híján – elvben vonatkozhat az archívumokra is, de ez sem jelent törlést, csupán tiltakozást az adatok feldolgozása ellen, ami legrosszabb esetben azt jelenti az archívumok számára, hogy a szóban forgó adatot tartalmazó irat kutathatóságát korlátozniuk kell, de az adatot nem kell törölniük, így a történelmi értékű adatok továbbra is megőrződnek.

Harmadszor, az új adatvédelmi rendelettervezet az adattörléshez való jogot nemcsak a felhatalmazó feltételek felsorolásával, hanem a kivételek meghatározásával is korlátozza. Az RTBF-fel kapcsolatos adatalanyi jogok és adatkezelői kötelezettségek nem érvényesülnek, ha a személyes adatok kezelésének célja (a) a kifejezés szabadságának gyakorlása, (b) közérdek vagy jogi kötelezettség teljesítése, (c) közegészségügyi érdek érvényesítése, (d) történeti, statisztikai vagy tudományos kutatás.²⁷ Az archívumok adatkezelésére nyilvánvalóan a (d) kivétel vonatkozik elsősorban, ami tovább növeli az archívumok adatkezelési felhatalmazását. Azonban ez a felhatalmazás csak az archívumi adatkezelés *eredeti* céljára vonatkozik: az adatok új célú kezelése csak akkor engedhető meg, ha az az eredeti céllal összhangban van, „különösen, ha az adatkezelésre történelmi, statisztikai vagy tudományos kutatás céljából van szükség”.²⁸ A történeti levéltárak tehát – ad abszurdum – nem adhatják el az általuk őrzött iratokban szereplő személyek adatait direkt marketing célra, de feltehetően a francia levéltárosok szövetségének petíciója sem ennek a lehetőségnek az elvesztését félti.

A legerősebb kivétel szerint az adattörléshez való jog egyáltalán nem érvényesíthető, ha az adatokat kizárólag történelmi, statisztikai vagy tudományos kutatás céljából kezelik.²⁹

²⁶ A rendelettervezet 17. cikkének (1) bekezdése. A feltételek egyszerűsített idézéséhez a rendelettervezet 2013. május 31-i szövegállapotát vettük alapul (European Commission, 2013), illetve vesszük alapul az elemzés során a következőkben is, ahol az új változat módosított szöveget tartalmaz.

²⁷ 17. cikk (3) bekezdése.

²⁸ A rendelettervezet preambuluma (40) szakasza.

²⁹ 17. cikk (5a) bekezdése.

Más oldalról viszont a javasolt új szabályozás tartalmazza a történelmi, statisztikai vagy tudományos célú adatkezelés feltételeinek a részletszabályait is (amelyek egyébként lényegében nem térnek el a jelenleg hatályos adatvédelmi rendelkezésektől). Eszerint ilyen célból csak akkor kezelhetők személyes adatok, ha a cél nem érhető el anonimizált adatok kezelésével, illetve ha a személyazonosításra alkalmas adatokat mindaddig elkülönítve tárolják a többi adattól, amíg a történelmi, statisztikai vagy tudományos cél ily módon is teljesíthető.

Az adatok nyilvánosságra hozatalára pedig ezek a szabályok vonatkoznak elsődlegesen: a történelmi, statisztikai vagy tudományos kutatást végző intézmények akkor hozhatják nyilvánosságra az általuk kezelt személyes adatokat, ha (a) az adatalany ehhez hozzájárult, (b) a nyilvánosságra hozatalra a kutatási eredmények bemutatásához vagy a kutatás elősegítéséhez van szükség, feltéve, hogy az adatalany alapvető jogai nem erősebbek ezeknél az érdekeknél, illetve (c) az adatalany maga már nyilvánosságra hozta az adatait.³⁰

Negyedszer, ahogy a fentiekből is egyértelműen következik, az RTBF nem abszolút jog. Ugyan a tervezett adatvédelmi rendelet az Európai Unió tagállamaiban közvetlenül alkalmazandó lesz (vagyis nem csupán implementálandó a nemzeti jogrendszerbe), és ez azt a benyomást keltheti a felületes szemlélőben, hogy az új uniós norma majd felülírja a személyes adatok kezelésére vonatkozó összes szabályt a nemzeti jogban, a rendelet azonban egyfelől maga is része lesz az alapvető jogokat szabályozó uniós jogintézmények rendszerének, s ezzel a versengő jogok kölcsönös érvényesíthetőségének és korlátozhatóságának az eddigieknél pontosabb feltételeit határozza meg, nem pedig teljesen új szabályokat léptet életbe, másfelől az új szabályozás nem változtatja meg a versengő jogok alapvető viszonyát a nemzeti jogban sem. Ami pedig az adatkezelés jogalapját illeti, az nem csupán az adatalany hozzájárulása lehet, hanem többek között jogszabályi felhatalmazás is.³¹ Az archívumok – különösen a közlevéltárak – működését a személyes adatok kezelése szempontjából alapvetően az ilyen jogszabályi felhatalmazások határozzák meg.

Természetesen az új rendelet előírásainak értelmezése, csakúgy, mint az új rendelet és a nemzeti jogrendszer szabályainak összefüggései – vagyis az, hogy mennyiben vonatkoztathatóak az archívumokra –, tisztázást igényel. A rendelettervezetben írtak szerint ennek egyik módja az, hogy az Európai Bizottság felhatalmazást kap olyan jogszabályok meghozatalára, amelyek pontosítják a személyes adatok történelmi, statisztikai vagy tudományos célú kezelésének feltételeit és kivánalmait.³² Addig azonban, amíg ezek az uniós szintű jogszabályok meg nem születnek, a harmonizálást a nemzeti jognak kell kimunkálnia, az archívumok pedig proaktív módon szakmai értelmezéssel, önszabályozással segíthetik ezt a folyamatot.

Radikális lesz-e a változás az archívumok számára?

Erre a kérdésre leginkább úgy tudunk válaszolni, ha megnézzük az eddigi jogi helyzetet és archívumi gyakorlatot és összehasonlítjuk a várható szabályozással és annak becsült hatásaival. Meg kell állapítanunk, hogy a „jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek” lényec-

³⁰ 83. cikk (1)–(2) bekezdései.

³¹ A rendelettervezet 6. cikke.

³² 83. cikk (3) bekezdés.

gét tekintve egyáltalán nem új jog, főbb szabályai a jelenleg hatályos adatvédelmi irányelv és az azt implementáló nemzeti adatvédelmi törvények rendelkezéseiben is szerepelnek. Az adatalanyoknak eddig is joguk volt töröltetni adataikat, és tiltakozhattak adataik további kezelése ellen.³³ Hasonlóképpen, a tudományos kutatás célját szolgáló adatkezelések feltételeit a jelenleg hatályos rendelkezések is tartalmazzák. Ezt tekinthetjük úgy is, hogy az archívumok eddig nemigen törődtek e rendelkezések végrehajtásával, de úgy is, hogy az eddigi jogi keret alkalmas volt a levéltári gyakorlat szabályozására a személyes adatok kezelése tekintetében.

Végső soron alapjogok korlátozásáról, harmonizálásáról van szó ezen a területen is, egyfelől a privacy, illetve az adatvédelmi jog, másfelől a tudományos kutatás szabadsága, illetve az információs szabadság érvényesülését kell biztosítani.³⁴ Ezt az eddigi levéltári jogszabályok is megtették, még ha a részletszabályok pontos tartalma és a végrehajtásukhoz szükséges ráfordítások arányossága mindig vitatható. Ezeket az alapjogi korlátozásokat tükrözik például az általános védelmi időre vonatkozó szabályok (azokban a levéltári rezsimekben, ahol van általános védelmi idő, lásd Kecskeméti és Székely, 2005, pp. 26–27), vagy azok a szabályok, amelyek a szenzitív személyes adatok kezelésére az általános szabályoknál szigorúbb rendelkezéseket tartalmaznak, és ilyenek a korábbi politikai rendszer titkosszolgálati ügynökeinek tevékenységéről szóló iratok kezeléséről szóló, ún. lusztrációs jogszabályok is.

A demokratikus jogállamok már kialakult jogrendszerében a hatályos jogszabályok együttes értelmezése is számos gyakorlati problémát megoldott eddig a levéltárak működésében, így például a közfeladatot ellátó személyek e tevékenységével összefüggő adatainak megismerhetőségéhez közérdek fűződik, és így alanyaik csak korlátozottan érvényesíthetik adatvédelmi – köztük az adataik törlésére vonatkozó – jogait az ilyen adatokat tartalmazó dokumentumokban. Az adatvédelmi jog – különösen az információs önrendelkezési jog – nem érvényesíthető elhunytak esetében sem,³⁵ bár a levéltáraknak általában nincs kapacitásuk ellenőrizni, hogy az adatalany életben van-e. Hasonlóképpen, a már jogszerűen nyilvánosságra hozott adatok esetében sincs értelme az adattörlésnek, hiszen az ilyen adatokat bárki megismerhette és felhasználhatta (bár a nyilvánosságra hozatal tényét is nehéz a levéltáraknak ellenőrizniük minden esetben).

Az alcímben feltett kérdés megválaszolásához azt is figyelembe kell vennünk, hogy milyen funkciójú archívumról beszélünk: adminisztratív archívumról vagy történeti archívumról. Az adminisztratív (kormányzati, önkormányzati vagy egyházak által vezetett) archívumok elsődleges feladata az állományukban lévő dokumentumok *valóságtartalmának* biztosítása, míg a történeti archívumok elsődleges feladata az állományukban lévő dokumentumok *integritásának* biztosítása. Az első típusú archívumhoz például azért fordulhat az érintett személy, hogy hiteles igazolást kapjon korábbi tulajdonáról, munka-

³³ Lásd az adatvédelmi irányelv 12. (b) és 14. cikkét (European Commission, 1995).

³⁴ Az európai jogfelfogásban nem beszélhetünk az alapvető jogok egyensúlyozásáról, csak meghatározott feltételekkel való korlátozásokról.

³⁵ Az elhunytak korábbi személyes adatainak védelmét egyfelől a kegyeleti jog különféle szabályai védik, másfelől figyelembe kell venni azt is, hogy egy elhunyt adata egyúttal egy más személy (például a túlélő házastárs) személyes adata is, amire vonatkozhatnak az adatvédelmi szabályok. (Ez a kérdés ismét felveti a kapcsolatba hozhatóság problémáját.)

helyéről, életviszonyairól. A második típusú archívum látogatóit inkább az érdekli, hogy ki mit állított egy helyzetben, mintsem az, hogy az állítás igaz volt-e vagy sem (az állítás valóságtartalmát más dokumentumokkal való összefüggésben, vagy más forrásból ítélheti meg). A szerző intézménye, az OSA Archivum³⁶ előszeretettel hivatkozik ironikusan hidegháború- és kommunizmus-gyűjteményére mint a „hazugságok archívumára”: nem azt tartja feladatának, hogy bizonyítsa vagy cáfolja a dokumentumok igazságtartalmát, hanem hogy biztosítsa annak megismerhetőségét, hogy a két világrendszer képviselői mit állítottak egymásról a vasfüggönnyel kettéoszott világban. Bár a két alapfunkció egymással keveredhet is (az adminisztratív archívumok dokumentumainak is van történeti értéke, és a történeti archívumok dokumentumainak is lehet jogbiztosító ereje), az első típusú archívumokban az adattörléshez való jog érvényesítése azért nem valószínű, mert törvényi felhatalmazás alapján működnek, a második típusú archívumokban pedig azért igen korlátozott, mert a dokumentumok integritását az archívum nem teheti tönkre, például egy név törlésével, vagy egy fotó retusálásával.

Az alábbiakban három esetet ismertetünk röviden az OSA Archivum gyakorlatából,³⁷ egy olyan intézményéből, amely a közelmúlt történetének dokumentumait gyűjti, s így állományának jelentős részében élő személyekre vonatkozó adatokat tartalmazó dokumentumok találhatók.³⁸

Az első esetben egy volt kommunista ország polgára kereste meg az OSA Archivumot azzal, hogy az OSA honlapján elérhető egyik dokumentumban szerepel az az adat, hogy az érintett személy fiatal korában tiszt volt az akkor kommunista ország egyik katonai alakulatában. Az érintett az adat tényyszerűségét nem vitatta, de követelte, hogy az Archivum törölje ezt a dokumentumot honlapjáról, arra hivatkozva, hogy jelenlegi szomszédai vegzálják őt a múlt rendszerben betöltött funkciója miatt. Ahogy írta, „nagyon aggódom, mert ez egy titkos információ, amelyet biztonsági okokból nem szabad nyilvánosságra hozni”. Az OSA válaszában kifejtette, hogy a szóban forgó dokumentum a Szabad Európa Rádió/Szabadság Rádió háttérjelentéseinek egyik számában található, amely kiadvány kezdettől fogva nyilvános volt, és amely az OSA Archivumban papír formátumban is kutatható. Ezért ez a dokumentum nem tekinthető titkosnak, és az OSA nem látja értelmét levenni a honlapjáról, sem pedig megváltoztatni annak tartalmát. Az érvelés lényege tehát az volt, hogy a kérdéses dokumentumot korábban már jogszerűen nyilvánosságra hozták.

A második esetben egy közép-ázsiai ország polgára fordult az OSA Archivumhoz azzal, hogy évekkkel ezelőtt egy nyugati liberális szellemű alapítványtól kapott támogatást, és ez a tény közvetett információk alapján, internetes kereséssel, az OSA honlapján keresztül megismerhető. Kérte, hogy az OSA tegye ezt az adatot elérhetetlenné, mert a jelenlegi politikai helyzetben pusztán a korábbi támogatás ténye is veszélyt jelent számára. Noha feltehető, hogy a támogatás tényének és a támogatottak nevének nyilvánosságra hozata-

³⁶ Open Society Archives at Central European University, magyarul: a Közép-európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívuma, <http://www.osaarchivum.org>

³⁷ Figyelemre méltó, hogy mindhárom eset kiváló körülményei internetes keresés eredményéből adódtak, s ez is rámutat a korszerű információs technológiának az információs jogok érvényesíthetőségére gyakorolt hatására.

³⁸ Az esetek dokumentációja az OSA Archivum belső nyilvántartásában megtalálható. Bemutatóikkal azonban nem az érintett személyek kilétét és az esetek pontos körülményeit kívánjuk nyilvánosságra hozni, hanem általános tanulságaikat, s ezért az eseteket személyazonosításra alkalmatlan formában közöljük.

la – a támogatási rendszer átláthatóvá tétele céljából – annak idején a támogatási feltételek részét képezte, az OSA méltányolta az érintett sajátos helyzetét, és ugyan az adatot nem törölte, de gondoskodott arról, hogy az internetes kereséssel ne legyen elérhető. Ebben az esetben tehát az Archívum jogi kötelezettség nélkül – az adat törlését elkerülve – méltányolta az érintett kérését.

A harmadik eset alanya egy politikai ügyekben is érintett nagyvállalkozó, aki az Archívum online elérhető dokumentumai között talált egy elemző összefoglalót (Analytical Brief) az Open Media Research Institute (OMRI) iratanyagából,³⁹ amely megítélése szerint „tele van hamis állításokkal, tönkreteszi a hírnevet, és jelentős kárt okoz számomra”. Ezért azt követelte az OSA Archívumtól, hogy az a rá vonatkozó „téves és félrevezető” adatokat haladéktalanul korigálja a panaszos által felsorolt indokok alapján. Válaszában az OSA kifejtette, hogy az OSA egy történeti archívum – még ha tevékenysége fókuszában a közelmúlt dokumentumainak őrzése is áll –, vagyis nem egy igazgatási levéltár, ahová az érintettek korábbi tevékenységükre vagy tulajdonukra vonatkozóan igazolásért fordulhatnak, illetve az ott szereplő adataikat megfelelő feltételek fennállása esetén módosíthatják. Az OSA Archívum feladata, hogy a birtokában lévő dokumentumok integritását megőrizze, azokat feldolgozza és kutathatóvá tegye, de nem feladata, hogy a dokumentumokban szereplő adatok valóságtartalmát ellenőrizze, vagy azokért felelősséget vállaljon. A kifogásolt dokumentum, amely most már digitalizált formában is kutatható, az OMRI tevékenységét dokumentálja, függetlenül a dokumentumban szereplő adatok valóságtartalmától vagy esetleges kifogásolhatóságától. Ebben az esetben tehát az Archívum a helyesbítési kérést a fenti indokokkal elutasította.

Úgy tűnik tehát, hogy az RTBF nem is alapvetően új jog, és az archívumok eddig is képesek voltak megoldani a felvetődő egyedi problémákat az iratokban szereplő személyes adatok vonatkozásában. A már korábban jogszerűen nyilvánosságra hozott adatok és a történeti célok a rendelettervezetben is az adattörléshez való jog kivételeit képezik. Akkor végül is mi az új elem az RTBF tervezett rendelkezéseiben? A szigorúbb végrehajtási szabályokon kívül⁴⁰ az adattörléssel kapcsolatban tulajdonképpen az egyetlen újdonság az, hogy ha az adatkezelő korábban nyilvánosságra hozta azokat a személyes adatokat, amelyeket most törölnie kell, akkor kötelessége értesíteni azokat a további adatkezelőket, akik szintén kezelik a törlendő adatokat, és közölnie kell velük, hogy az alany kéri az adatainak, valamint azok minden másolatának és minden linkjének a törlését.⁴¹ Ez a rendelkezés ebben a formában parttalan kötelezettségeket róhatna az adatkezelőkre (noha hangsúlyozzuk, hogy célja nem az archívumi intézmények adatkezelésének szabályozása), ezért a rendelettervezet 2013. májusi szövegváltozata már úgy szól, hogy az adatkezelő „a rendelkezésre álló technológiát és a költségeket figyelembe véve ésszerű lépéseket és technikai intézkedéseket tesz”, hogy értesítse a többi érintett adatkezelőt. Egyébként ez az értesítési kötelezettségre vonatkozó szabály sem ismeretlen az adatvédelmi jogban, csak most általános kötelezettséggé lépett elő.

³⁹ <http://osaarchivum.org/db/fa/205.htm>

⁴⁰ Lásd például a fenti 23. lábjegyzetet.

⁴¹ Article 17 (2a)

Tanulságok és javaslatok

Láttuk, hogy a minden rögzített információ digitális formában, időhatár nélkül történő megőrzése és bárhol, bármikor való hozzáférhetősége felé törekvő globális archívumi paradigma víziója szempontjából az adattörléshez való jog az ideális elképzelést megzavaró elemnek tekinthető. Ugyanakkor azt is láthattuk, hogy az RTBF voltaképpen nem új jog, a levéltárak reakciói inkább emocionálisak, és az új európai adatvédelmi rendelettervezetben számos, az archívumokra vonatkozatható kivétel található. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az archívumi gyakorlatban egyáltalán nem lehetnek az adattörléshez való jog alkalmazásából adódó súrlódások, egyedi esetek, de az archívumi intézmények jelentős körére nézve az RTBF hatálya lépése nem jelent alapvető változást.

Az adminisztratív típusú levéltárak esetében várhatóan azért nem lesz jellemző az adattörléshez való jog alkalmazása, mert törvényi felhatalmazások határozzák meg működésüket, és amennyiben nem terjeszkednek túl ezeken, az adatkezeléseik jogalapja várhatóan rendben lesz a jövőben is. A történeti típusú levéltárak pedig olyan intézmények, amelyeknek fő tevékenysége a történelmi, statisztikai és tudományos célú adatkezelés, és ezekre az adatkezelésekre a rendelettervezet egy egész sor kivételt határoz meg az RTBF vonatkozásában.

Természetesen a történelmi, statisztikai és tudományos célú adatkezelés kivételes helyzetét az archívumi intézmények közül csak a történeti archívumok, illetve a kurrens személyes adatokat tartalmazó, kutatási célú adatbázisok (például orvosi vagy társadalomkutatási adatbázisok) élvezhetik. Azok az eleve elektronikus formában keletkezett adatokat tartalmazó adattárak, adattárházak, amelyek kurrens és fél-kurrens személyes adatokat tartalmaznak, és jellemzően folyamatosan bővülő adattartalommal képezik az alapját üzleti vagy más tevékenységeknek, nem tekinthetők archívumi intézményeknek az európai terminológia szerint, és tevékenységük nem tekinthető történelmi, statisztikai vagy tudományos célú adatkezelésnek. Az ilyen adattárak működtetői általában azzal érvelnek, hogy a kapcsolatba hozhatóság fentebb kifejtett kritériumai alapján az általuk kezelt adatok anonimizáltak, tehát rájuk ezért nem vonatkoznak az adatvédelmi szabályok. (Ezt az álláspontot az Európai Unió illetékes szakmai szervezetei cáfolják.)

Sajátos kategóriát képeznek azok az „archívumok” – elnevezésüktől függetlenül –, amelyek az interneten elérhető információkat kívánják megőrizni a későbbi felhasználók számára. A korábban említett Internet Archive ugyan valóban „történelmi” archívum abban az értelemben, hogy az interneten elérhető weboldalak állapotát rögzíti időközönként, a teljességre törekedve, de léte nem csupán statisztikai vagy tudományos célt szolgál.⁴² Wayback Machine szolgáltatásán keresztül az adatok – köztük személyes adatok – számos más célra is felhasználhatók, köztük adminisztratív vagy üzleti célra is, ennek alapján tehát az Internet Archive nem élvezhetné a történelmi, statisztikai vagy tudományos célú adatkezeléseknek kijáró kivételeket az adattörléshez való jog érvényesítésével járó kötelezettségek alól.

⁴² Hasonló feladatra vállalkozik kisebb léptékben a Bajor Állami Könyvtár is, amely – más elektronikus tartalmak hosszú távú archiválása mellett – a tudományos értékűnek ítélt internetes honlapok megőrzését és hosszú távú elérhetőségét kívánja biztosítani, a Leibniz Szuperszámítógép Központ közreműködésével, lásd http://www.babs-muenchen.de/index.html?c=workflows_web_faq&l=en

Mit tehetnek ebben a helyzetben az archívumok az új európai adatvédelmi rendelet hatálya lépése előtt (a lobbizáson kívül)?

Először is tisztázniuk kell adatkezeléseik jogalapját, valamint az adatkezeléseik célját, és azt, hogy ezek az alapvető adatkezelési jellemzők az új szabályozás rendelkezései alapján milyen kategóriába sorolhatók a személyes adatok kezelése szempontjából. Tisztázniuk kell, hogy állományukban hol fordulnak elő személyes adatok, és nemcsak a nevekre kell itt gondolniuk. Tudatában kell lenniük a kapcsolatba hozhatóság értelmezési lehetőségeinek és az archívumi gyakorlatban való alkalmazhatóságának.⁴³ Ezt a tisztázó, „tényfeltáró” munkát elsősorban saját maguk számára kell elvégezniük, de eredménye nyilvánvalóan befolyásolja majd az adatalanyokkal és az adatvédelmi hatóságokkal való kapcsolatukat is.

A személyes adatokat (kezelésük jogalapja, az adatok szenzitivitása stb. szerint) kategorizálniuk kell, és ha úgy ítélik meg, hogy nem kizárható az adattörlési jog rendszeres érvényesítése az érintett adatalanyok részéről, akkor érdemes megfontolniuk a személyes adatokat tartalmazó dokumentumok címkézését a kategóriáknak megfelelően, a címkézés eredményét pedig célszerű a belső nyilvántartásukban is jelölniük. A címkézést legkönnyebben a digitális formában őrzött dokumentumok esetében lehet végrehajtani, de papír alapú vagy más fizikai formátumú dokumentumoknál is megvalósítható.⁴⁴ Segítségével a levéltárosok könnyebben tudnak döntést hozni egyedi adatvédelmi kérdésekben.

Ha pedig egyes adatok esetében akár az érintett adatalanyok, akár az adatvédelmi hatóság az adattörlési jog alkalmazását követelik, kifejezett ellenkező értelmű, kötelezően alkalmazandó jogszabályi rendelkezés vagy bírói ítélet hiányában azt tanácsoljuk az archívumoknak, hogy a kérdéses adatot ne töröljék, vagyis a maradandó értéket képviselő dokumentumot ne anonimizálják helyreállíthatatlanul, csupán tegyék elérhetetlenné a kutatók számára. Az idő múlásával ugyanis a jelenlegi személyes adatok történeti adatká válnak, akár az érintettek elhalálózásával, akár a levéltári törvényekben meghatározott időhatárok leteltével, és akkor majd visszatérhetnek a nyilvánosan elérhető adatok közé.

Ugyanez tanácsolható az Internet Archive típusú digitális archívumoknak is: teljesen életszerűtlen lenne az, hogy a Web állapotáról történeti pillanatképeket rögzítő archívum egyedi adatokat töröljön, hiszen e tekintetben történeti archívumnak tekinthető, amelynek feladata az általa őrzött anyag integritásának biztosítása. Ilyen esetekben – hasonlóképpen a digitális adattárolás világában közismert „archív mentések” gyakorlatához – a törlést nem az archív adattartalom integritásának megváltoztatásával kell elvégezni, hanem akkor, ha valami miatt az archív mentésből kell helyreállítani a kurrens adatállományt. A hálózati hozzáférés világában amúgy sem lehet kitörölni az elfelejtendő személyes adatokat arról a számos pendrive-ről, winchesterről vagy más hordozóról, ahová kimásolhatták

⁴³ Anglia, Wales és az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltára kifejti az Európai Bizottsággal folytatott konzultációjában (European Commission, 2011): reméli, hogy a személyes adat definíciójának újragondolása világosabbá teszi majd az adatkezelők és az adatalanyok helyzetét. Ez a tisztázás azonban várhatóan nem az adatvédelmi rendelet feladata lesz, hanem a részletszabályokat kifejítő uniós jogszabályoké.

⁴⁴ Például különböző színű öntapadós címkék felragasztása a levéltári dobozokra vagy folderekre. Ennek alkalmazása még abban az esetben is célszerű, ha a levéltárosoknak nincs idejük a teljes, személyes adatokat tartalmazó levéltári állomány újbóli, dokumentum- vagy adatszintű átnézésére, csupán azt jelölik, hogy a kérdéses doboz vagy folder egyáltalán *tartalmazhat* adatvédelmi szempontból érzékeny dokumentumot – ez önmagában is orientálhatja a levéltárhasználókat kiszolgáló archivista munkáját.

azokat, mint ahogy az adatokat korábban megismerő emberek emlékezetéből sem. A „jog ahhoz, hogy elfelejtsenek” ezekben az esetekben tehát nem az adatok törlését, hanem az újabb közönség hozzáféréseinek megakadályozását jelenti.

Utószó

E tanulmány írásának idején a szakmai fórumok és a különféle sajtótermékek szenzációként tárlják a Snowden-ügy kapcsán nyilvánosságra került információkat az Egyesült Államok nemzetbiztonsági hivatala által irányított megfigyelési hálózatról, amelyben – nagy szolgáltatókkal együttműködve – tömegesen hallgatják le magánszemélyek internetes és mobilkommunikációját. A lehallgatások ténye és törvényellenessége keveseknek okozhatott meglepetést – a sokkot inkább a lehallgatások tömegességével, és a mobil- és internet-szolgáltatók együttműködésével való szembesülés jelenthette.

Ez az ügy ismét felhívja a figyelmet arra, hogy az RTBF érvényesíthetőségének előfeltétele, hogy az emberek egyáltalán tudatában legyenek annak, hogy ki, milyen célból, milyen adataikat kezeli – azaz gyűjti, elemzi és felhasználja – és azok törlését hol követelhetik. Ellenkező esetben hiába lesz jogunk ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek, ennek gyakorlati érvényesíthetőségétől egyre messzebb kerülünk.

Irodalom

- Article 29 Working Party (2007): Opinion No. 4/2007 on the concept of personal data – WP 136. http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_en.pdf
- Association of French Archivists (2013): „The European Parliament: Adjourn the adoption of the regulation about personal data”. <https://www.change.org/petitions/the-european-parliament-adjourn-the-adoption-of-the-regulation-about-personal-data>
- Bell, Graham and Gemmel, Jim (2007): A Digital Life. *Scientific American*, March 2007.
- Bush, Vannevar (1945): As We May Think. *The Atlantic Monthly*, July 1945: 101–108.
- Cook, Terry (1997): What is Past Is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift. *Archivaria*, 43 (Spring). <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article/viewFile/12175/13184>
- Council of Europe (2000): Recommendation No. R (2000) 13 on a European policy on access to archives. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=366245>
- European Commission (1995): Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Luxembourg, 24 October 1995. *Official Journal L 281*, 23/11/1995, pp. 0031–0050. Magyarul lásd <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31995L0046:HU:NOT>
- European Commission (2011): European Commission consultation on the Commission’s comprehensive approach on data protection in the European Union (COM(2010) 609 final) – response from The National Archives of England, Wales and the United Kingdom, 12 January 2011. http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0006/contributions/public_authorities/natarchives_uk_en.pdf
- European Commission (2012): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on

- the free movement of such data (General Data Protection Regulation). Brussels, 25.1.2012, COM(2012) 11 final. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf
- European Commission (2013): Addendum to Note, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). Brussels, 31 May 2013. <http://www.huntonprivacyblog.com/wp-content/uploads/2013/06/st10227-ad01.en13.pdf>
- German Federal Constitutional Court (1983): BVerfGE 65, 1 – Volkszählung Urteil des Ersten Senats vom 15 Dezember 1983 auf die mündliche Verhandlung vom 18. und 19. Oktober 1983 – 1 BvR 209, 269, 362, 420, 440, 484/83 in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerden.
- Gilliland-Swetland, Anne J. (2000): *Enduring Paradigm, New Opportunities: The Value of the Archival Perspective in the Digital Environment*. Washington, D.C., Council on Library and Information Resources. <http://www.clir.org/pubs/reports/pub89/pub89.pdf>
- Hofman, Hans (1998): Lost in Cyberspace – Where is the Record?: In: *The Concept of Record. Report from the Second Stockholm Conference on Archival Science and the Concept of Record*, 30-31 May 1996, Riksarkivet, Sweden.
- International Council on Archives (2003): *Guidelines on Appraisal*. <http://www.ica.org/11274/tool-kits-guides-manuals-and-guidelines/draft-manual-on-appraisal.html>
- Kecskeméti, Charles and Székely, Ivan (eds.) (2005): *Access to archives. A handbook of guidelines for implementation of Recommendation No. R (2000) 13 on a European policy on access to archives*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Mayer-Schönberger, Viktor (2009): *Delete. The Virtue of Forgetting in the Digital Age*. Princeton University Press.
- Pariser, Eli, (2011): *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.
- Pearce-Moses, Richard (2005): *A Glossary of Archival & Records Terminology*. Chicago, Society of American Archivists.
- Ridener, John (2009): *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory*. Litwin Books.
- Schellenberg, Theodore R. (1956): The Appraisal of Modern Public Records. *National Archives Bulletin* 8, Washington, D.C., National Archives and Records Service.
- Székely Iván (2007): A négy archívumi világgép. *Információs Társadalom*, VII. évf. 3. szám, 15–46.
- Székely Iván (2008): Az elektronikus adatállományok közép- és hosszú távú archiválása. In: Dömölki, B. et al (szerk.): *Égen-földön informatika – az információs társadalom technológiai távlatai*. Typotex, Budapest, 461–483.
- Székely Iván (2010): A felejtés joga. In: *A személyiség burkai. Írások, tanulmányok a 60 éves Majtényi László tiszteletére*. Eötvös Károly Intézet, Budapest, 257–274.
- Wells, Herbert George (1938): *World Brain*. Meuthuen & Co. Ltd.

E tanulmány gondolatmenetét követi a szerző “The right to be forgotten and the new archival paradigm” című írásában; megjelenik a *The Ethics of Memory in a Digital Age: Interrogating the Right to be Forgotten* c. kötetben (Palgrave, 2014 – előkészületben)”